

УДК 336.226.212.1

Віталій ПИСЬМЕННИЙ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОПОДАТКУВАННІ НЕРУХОМОСТІ

З'ясовано роль податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у формуванні доходів місцевих бюджетів України. Встановлено, що особливо гостро проблема оподаткування нерухомості постала із необхідністю втілення заходів фінансової децентралізації, які передбачали передачу місцевій владі видаткових повноважень та забезпечення її достатніми фінансовими ресурсами. Утім, через вузьку базу оподаткування, широкий перелік податкових пільг, низькі податкові ставки йому так і не вдалося стати бюджетоутворюючим податковим платежем.

Визначено недоліки механізму справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, пов'язані з його невідповідністю принципу соціальної справедливості оподаткування. Розглядаючи оподаткування нерухомості з прагматичної точки зору, обґрунтовано основні фактори, які можуть викликати суспільне невдоволення, передусім, у малозабезпечених громадян.

Проаналізовано зміни в елементах оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у новій редакції Податкового кодексу України, які можуть його ідентифікувати із зарубіжними аналогами. До них віднесено розширення бази оподаткування за рахунок включення загальної площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, звуження переліку податкових пільг для різних типів об'єктів оподаткування, корегування податкової ставки незалежно від виду нерухомості та її площі.

Вироблено критеріальні вимоги щодо звільнення від оподаткування житлової та нежитлової нерухомості соціально незахищених верств населення. Зокрема, платники податку повинні дійсно відноситися до таких осіб; для них податкові зобов'язання не мають перевищувати 10% річної суми прожиткового мінімуму; площа житлової нерухомості, яка припадає на одного мешканця житлового приміщення, повинна становити не менше рівня середньої забезпеченості загальної площі.

Запропоновано усунути в Податковому кодексі України законодавчі колізії механізму справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, з метою забезпечення соціальної справедливості оподаткування. Обґрунтовані зміни дадуть змогу перетворити даний платіж на потужний інструмент фінансової бази органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *житлова та нежитлова нерухомість, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, принцип соціальної справедливості оподаткування, соціально незахищені верстви населення.*

JEL: H 210, H 220, H 240, H 710

Постановка проблеми. Незважаючи на багаточисельні спроби оподаткування нерухомості, в підсистемі місцевого оподаткування України податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, з'явився лише наприкінці 2010 р. З того часу

через вузьку базу оподаткування, широкий перелік податкових пільг, низькі податкові ставки йому так і не вдалося стати бюджетоутворюючим податковим плателем. Причому зміни, пов'язані з переведенням механізму справляння на загальну площу квартир та житлових будинків, впровадженням додаткових податкових ставок для різних типів об'єктів житлової нерухомості, оподаткуванням їх частини, не сприяли конструктивним зрушенням.

Особливо гостро проблема оподаткування нерухомості постала з необхідністю втілення заходів фінансової децентралізації, які передбачали передачу місцевій владі видаткових повноважень та забезпечення її достатніми фінансовими ресурсами. У більшості зарубіжних країн з демократичними традиціями і фінансово сильним місцевим самоврядуванням така роль відводиться одному-двома фіскально значущим податковим платежам, серед яких чільне місце займає податок на нерухомість. Для адаптації цієї практики в Україні потрібні не "косметичні" зміни в елементах оподаткування, а по суті необхідно заново сформувати податкове законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про необхідність вдосконалення оподаткування нерухомості неодноразово наголошували вітчизняні науковці В. Л. Андрущенко, В. В. Зайчикова, Ю. Б. Іванов, О. П. Кириленко, В. І. Кравченко, А. І. Крисоватий, В. М. Мельник, С. В. Онишко та інші. З організаційної сторони це намагалися втілити практики-фінансисти Є. Ю. Кузькін, М. В. Макаренко, А. В. Мокляк, М. В. Ноняк, Ю. І. Шевченко, О. С. Шнипко й інші. Відсутність політичної волі та помилки в адаптації зарубіжного досвіду механізму справляння місцевих податків і зборів не дали змогу використати увесь потенціал податку на нерухоме майно у вітчизняній практиці.

Крім того, слід зазначити, що запропонований механізм оподаткування нерухомості не забезпечує соціальну справедливість в оподаткуванні нерухомості, оскільки його елементи не відповідають реальній податкоспроможності громадян. Потреба у виробленні критеріальних вимог щодо звільнення від оподаткування житлової і нежитлової нерухомості соціально незахищених верств населення визначили **ціль та завдання статті.**

Виклад основного матеріалу. Недоліки механізму справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, відобразилися у незначних обсягах його мобілізації до місцевих бюджетів України, які до того ще й характеризувалися недовиконанням запланованих показників у 2012 р. – на 5,8 млн. грн., що становило 98,5% плану, в 2013 р. – на 0,3 млн. грн., або 1,3% плану, в 2014 р. – на 19,0 млн. грн., або 73,4% плану (табл. 1). Співвідношення між надходженнями платежів від юридичних та фізичних осіб становило 0,2% і 99,8%, 80,0% і 20,0%, 78,0% і 22,0%. Незначною є питома вага податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у складі місцевих податків та зборів, найменший показник якої спостерігався у 2012 р.

У 2014 р. питома вага податку на нерухоме майно у складі місцевих податків та зборів зросла (проте не досягла навіть 1%) переважно за рахунок збільшення сум податку, сплачених юридичними особами, на 17,0 млн. грн., а також фізичними особами – на 5,4 млн. грн. Більш оптимістичні прогнози, закладені в дохідній частині місцевих бюджетів України на 2015 р., мають бути доведені й апробовані на практиці, оскільки якщо раніше через специфічні елементи оподаткування аналізований податковий платіж часто називали "податком на багатство", то сьогодні важливо забезпечити соціальну справедливість в оподаткуванні нерухомості.

У новій редакції Податкового кодексу України порядок справляння податку на

нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, набув ознак, які можуть його ідентифікувати із зарубіжними аналогами (табл. 2). По-перше, розширено базу оподаткування за рахунок включення до неї загальної площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі їх часток. По-друге, звужено перелік податкових пільг для квартир – до 60 кв. м, для житлових будинків – до 120 кв. м, для різних типів об'єктів житлової нерухомості – до 180 кв. м. По-третє, скореговано податкову ставку незалежно від виду нерухомості та її площі до 2% мінімальної заробітної плати за 1 кв. м бази оподаткування [2].

Таблиця 1

Обсяги надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, до місцевих бюджетів України за 2012–2014 рр. (млн. грн.)

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Всього податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у т. ч.:	5,9	0,09	22,8	22,5	25,9	44,9
– податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами	1,0	0,0002	10,5	18,0	21,6	35,0
– податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами	4,9	0,09	12,3	4,5	4,3	9,9
Всього місцевих податків і зборів	4494,8	5455,0	6412,5	7316,2	7906,9	8055,2

Примітка. Побудовано на основі [1].

Таблиця 2

Елементи оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

Елементи оподаткування	Податковий кодекс України за станом на 01.01.2011	Податковий кодекс України за станом на 01.01.2014	Податковий кодекс України за станом на 01.01.2015
1	2	3	4
Платники податку	Фізичні і юридичні особи, в т. ч. нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	Фізичні і юридичні особи, в т. ч. нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	Фізичні і юридичні особи, в т. ч. нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості
Об'єкт оподаткування	Об'єкт житлової нерухомості	Об'єкт житлової нерухомості, в т. ч. його частка	Об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, в т. ч. його частка
База оподаткування	Житлова площа об'єкта житлової нерухомості	Житлова площа об'єкта житлової нерухомості, в т. ч. його часток	Загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в т. ч. його часток
Пільги зі сплати податку	База оподаткування зменшується: для квартири – 120 кв. м; для житлового будинку – 250 кв. м	База оподаткування зменшується: для квартири – 120 кв. м; для житлового будинку – 250 кв. м; для різних видів об'єктів житлової нерухомості – 370 кв. м	База оподаткування зменшується: для квартири – 60 кв. м; для житлового будинку – 120 кв. м; для різних типів об'єктів житлової нерухомості – 180 кв. м

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Ставки податку	До 1% – для квартир до 240 кв. м та житлових будинків до 500 кв. м; до 2,7% – для квартир понад 240 кв. м та житлових будинків понад 500 кв. м	До 1% – для квартир до 240 кв. м та житлових будинків до 500 кв. м; до 2,7% – для квартир понад 240 кв. м та житлових будинків понад 500 кв. м; до 1% – для різних видів об'єктів житлової нерухомості до 740 кв. м; до 2,7% – для різних видів об'єктів житлової нерухомості понад 740 кв. м	До 2% за 1 кв. м бази оподаткування

Примітка. Побудовано на основі [2; 3].

На наш погляд, зазначені зміни були передчасними та непродуманими, їх зміст і значення сприймаються неоднозначно науковцями, економістами, політиками та громадськістю. Теоретично податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, може надати місцевій владі певний фінансовий потенціал. Насправді ж серйозні виклики чекатимуть при оподаткуванні соціально незахищених верств населення: пенсіонерів, інвалідів, багатодітних громадян, безробітних тощо. Причому в нинішньому порядку адміністрування податкового платежу ймовірність відмовитися від об'єктів житлової або нежитлової нерухомості та сплатити податок є занадто великою, що небезпечно за своїми наслідками [4, 129].

Розглядаючи податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, з прагматичної точки зору, механізм його справляння може викликати суспільне невдоволення передусім у малозабезпечених громадян. Важке соціально-економічне становище в нашій державі сильно вдарило по доходах і витратах домогосподарств, фактично багатьох із них “перекинуло” за межу бідності. Знецінення національної грошової одиниці, зростання цін на товари та послуги, в тому числі широкого вжитку, збільшення рівня безробіття і неповної зайнятості – це одні з найважливіших чинників виникнення та зростання потенційної заборгованості зі сплати податкового платежу.

Якщо раніше широка база оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, ставила під питання його впровадження (її зменшення для квартири дорівнювало 120 кв. м, а для житлового будинку – 250 кв. м [2]), сьогодні ним оподатковуватиметься значна частина нерухомості громадян України. Зважаючи на те, що у 2014 р. середня площа двокімнатної квартири становила 75,3 кв. м, трикімнатної – 111,5 кв. м [5], можна легко змодельювати розмір податкового навантаження на потенційних платників податків. Відповідно, 372,7 грн. та 1352,0 грн. на рік податкових зобов'язань стануть непосильними для соціально незахищених верств населення (табл. 3).

Звичайно, обсяги податкових зобов'язань не є надто великими, якщо порівнювати зі середньорічними розмірами доходів населення України. Проте їх дуже складно зіставити з мінімальною заробітною платою та пенсією, оскільки остання навіть не відповідає законодавчо встановленому розміру прожиткового мінімуму. Нині близько 25% українців перебувають за межею бідності [7], не маючи необхідних засобів для “нормальної” життєдіяльності та розвитку. Неврахування цього чинника є, мабуть,

найбільшим недоліком механізму справляння податку на нерухоме майно ще з моменту його впровадження в підсистему місцевого оподаткування.

Таблиця 3

**Розміри мінімальної пенсії, мінімальної заробітної плати
та прожиткового мінімуму за 2015 р. (грн.)**

Показники	За станом на 01.01.2015–30.11.2015	За станом на 01.12.2015–31.12.2015
<i>Розмір пенсії:</i>		
Мінімальний розмір пенсії	949	1074
Максимальний розмір пенсії	9490	10740
<i>Розмір мінімальної заробітної плати:</i>		
Загальний показник	1218	1378
<i>Розмір прожиткового мінімуму:</i>		
Діти віком до 6 років	1032	1167
Діти віком від 6 до 18 років	1286	1455
Працевдатні особи	1218	1378
Особи, які втратили працевдатність	949	1074
Загальний показник	1176	1330

Примітка. Побудовано на основі [6].

Зрештою, у Податковому кодексі України є положення, якими місцевій владі надається право впливати на процес оподаткування нерухомості. Перше – пов'язане з необов'язковим характером впровадження податку. Утім до такого заходу навряд чи дійде, оскільки відсутність податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в переліку місцевих податків і зборів знизить слабкий податковий потенціал органів місцевого самоврядування. Це можливо тільки в депресивних територіальних громадах з поганою демографічною ситуацією, відсутністю будь-якого виробництва, незадовільним станом об'єктів нерухомості тощо.

Таблиця 4

**Житловий фонд України в міській та сільській місцевості за станом на
01.01.2013 (млн.)**

Населені пункти	Кількість будинків, од.	Загальна площа житлових приміщень, кв. м	Житлова площа житлових приміщень, кв. м	Кількість квартир, од.	Загальна площа житлових приміщень, кв. м	Житлова площа житлових приміщень, кв. м
Міські поселення	4,1	700,7	431,8	12,9	682,3	421,3
Сільські поселення	6,1	393,5	259,7	6,4	391,7	258,5
Всього	10,2	1094,2	691,5	19,4	1074,0	679,8

Примітка. Побудовано на основі [8].

Інше положення податкового законодавства дає змогу місцевим радам звужувати базу оподаткування податкового платежу і регулювати категорії платників податків. У цьому випадку податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, можна розглядати як елемент оподаткування надмірного багатства (впливає з умозаключення, що багаті особи володіють нерухомістю великої площі або декількома об'єктами). Відштовхуючись від середнього значення площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, місцеві ради можуть встановлювати пільги, наприклад, звільняти від оподаткування нерухомість загальною площею до 80 кв. м.

Третє і найголовніше положення Податкового кодексу України стосується звільнення від оподаткування фізичних осіб, виходячи з їхнього майнового стану та рівня доходів [2]. Така соціальна ініціатива хоча й важлива за своєю сутністю, утім небезпечна в алгоритмі реалізації органами місцевого самоврядування, оскільки вплив людського фактора на прийняття рішень стосовно того, хто буде сплачувати податки, а хто звільнитиметься від оподаткування, може не сприйнятися суспільством і стати причиною порушення законодавства. Саме тому важливо виробити ті критеріальні вимоги, на які спиратиметься місцева влада при використанні на практиці цієї преференції:

- платники податку повинні дійсно відноситися до соціально незахищених верств населення;
- для таких осіб податкові зобов'язання з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не мають перевищувати 10% річної суми прожиткового мінімуму для працездатних та непрацездатних осіб;
- площа житлової нерухомості, яка припадає на одного мешканця житлового приміщення, повинна становити 13,65 кв. м [9], але не менше рівня середньої забезпеченості загальної площі (табл. 5).

Таблиця 5

**Забезпеченість населення житлом по регіонах у середньому
на одного жителя за 2000–2012 рр. (кв. м заг. пл.)**

Населені пункти	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
У міських поселеннях	19,3	20,8	21,8	21,9	22,1
У сільських населених пунктах	23,5	24,6	26,4	26,8	27,3
Всього	20,7	22,0	23,3	23,5	23,7

Примітка. Побудовано на основі [8].

Органам місцевого самоврядування слід врахувати положення Податкового кодексу України, відповідно до якого пільги з податкового платежу не повинні надаватися, якщо площа нерухомості перевищує п'ятикратний розмір неоподаткованої площі, затвердженої відповідним рішенням місцевої ради, або об'єкти оподаткування використовуються їх власниками з метою одержання доходів (наприклад, здаються в оренду, використовуються у підприємницькій діяльності тощо) [2]. В такому разі податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, буде відповідати домінанті соціальної справедливості оподаткування, що якраз планується досягти.

Не менші виклики чекатимуть соціально незахищені верстви населення при оподаткуванні нежитлової нерухомості (насамперед, мова йде про мешканців сільських поселень), оскільки крім житлових будинків, в їхній власності можуть перебувати

нежитлові (присадибні) будівлі, які використовуються в господарських цілях, – сараї, хліви, гаражі, літні кухні, майстерні, вбиральні, погребі тощо. Якщо ще й з них додатково справлятиметься податковий платіж, це сильно вдарить по спроможності громадян не лише виконувати податкові зобов'язання, а й забезпечувати свої поточні потреби. Остання теза підтверджує необхідність використання критеріальних вимог, які мають бути доповнені:

– обмеженнями щодо видів, кількості та площі господарських будівель, які не підлягатимуть оподаткуванню або до яких місцеві ради застосовуватимуть інші види податкових пільг;

– забезпеченням контролю за використанням допоміжних приміщень не у комерційних цілях (наприклад, в підприємницькій діяльності), а виключно для господарських та побутових потреб громадян;

– підтриманням технічного і санітарного стану об'єктів нежитлової нерухомості для того, щоб вони відповідали будівельним, екологічним й естетичним нормам та вимогам (табл. 6).

Таблиця 6

**Критеріальні вимоги щодо забезпечення соціальної справедливості
в оподаткуванні нерухомості**

Житлова нерухомість	Нежитлова нерухомість
<p>– Платники податку повинні належати до соціально незахищених верств населення, тобто пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей, безробітних тощо.</p> <p>– Податкові зобов'язання з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не мають перевищувати 10% річної суми прожиткового мінімуму.</p> <p>– Площа житлової нерухомості, яка припадає на одного мешканця, повинна становити 13,65 кв. м, але не менше рівня середньої забезпеченості загальної площі.</p>	<p>– Обмеження щодо видів, кількості та площі господарських будівель, які не підлягатимуть оподаткуванню, або до яких місцеві ради застосовуватимуть інші види податкових пільг.</p> <p>– Забезпечення контролю за використанням допоміжних приміщень не в комерційних цілях, а виключно для господарських та побутових потреб громадян.</p> <p>– Підтримання технічного і санітарного стану об'єктів нежитлової нерухомості для того, щоб вони відповідали будівельним, екологічним й естетичним нормам та вимогам.</p>

Висновки. Незважаючи на проблеми, пов'язані із забезпеченням соціальної справедливості оподаткування нерухомості, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, має стати потужним інструментом фінансової бази органів місцевого самоврядування. Для цього в нього є усі передумови: широка база оподаткування, вузький перелік податкових пільг, оптимальна податкова ставка. Проте використовувати його в підсистемі місцевого оподаткування потрібно дуже обачно, щоб у механізмі справляння не зачепити соціально незахищені верстви населення та не ставити дилему відчуження нерухомості або сплати податкового платежу.

Водночас, зазначені вимоги щодо звільнення від оподаткування житлової та нежитлової нерухомості мають стати основою для прийняття рішень місцевими радами. З одного боку, в подальших наукових дослідженнях можна теоретично змоделювати застосування критеріальних вимог забезпечення соціальної справедливості в оподаткуванні нерухомості. З іншого боку, впровадження пілотних проектів у деяких регіонах нашої держави дасть змогу побачити на практиці перспективи існування такої ідеї, а також реалізувати її загалом по Україні, не знижуючи й без того малі доходи відповідних категорій громадян та їхню здатність до нормальної життєдіяльності.

Література

1. Звіти про виконання місцевих бюджетів за 2012–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv/print1402599040087063>.
3. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України : в 3 т. – Т. 3 / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф. О. Ярошенка]. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Міністерство фінансів України, ДННУ “Академія фінансового управління”, Національний університет ДПС України, 2011. – 742 с.
4. Письменний В. В. Місце оподаткування в умовах реформування податкової системи України : монограф. / В. В. Письменний. – Тернопіль : ВПЦ “Економічна думка ТНЕУ”, 2011. – 196 с.
5. На ринку нерухомості нова тенденція: квартири стають усе меншими [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/~/331004>.
6. Довідники мінімального та максимального розміру пенсії за віком, розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/directories1.html>.
7. Рівень бідності в Україні складає майже 25%, – Мінсоцполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://24tv.ua/news/showNews.do?riven_bidnosti_v_ukrayini_skladaye_mayzhe_25__minsotspolitiki&objectId=503322.
8. Житловий фонд України у 2012 році: стат. бюлет. / Відпов. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 351 с.
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення доповнень до Житлового Кодексу Української РСР” (щодо встановлення мінімальної норми жилої площі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=48707&pf35401=279400>.

References

1. Zvity pro vykonannya mistsevykh biudzhetiv za 2012-2014 roky [Reports on the execution of Local Budgets in 2012–2014]. *treasury.gov.ua*. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [in Ukrainian].
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine 02.12.2010 № 2755-VI]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
3. *Naukovo-praktychnyi komentar do Podatkovoho kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary to the Tax Code of Ukraine]*. (2011). (2nd ed., rev.). (Vols. 3). Kyiv: Ministerstvo finansiv Ukrainy, DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia”, Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy [in Ukrainian].
4. Pysmennyi, V. V. (2011). *Mistseve opodatkuvannia v umovakh reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy [Local Taxation in Conditions of Reforming the Tax System of Ukraine]*. Ternopil: VPTS “Ekonomichna dumka” [in Ukrainian].
5. na rynku nerukhomosti nova tendentsiia: kvartyry staiut use menshymy [New Trend in the Real Estate Market: the Rooms are Becoming Smaller]. (n.d.). *news.finance.ua*. Retrieved from <http://news.finance.ua/ua/news/~/331004> [in Ukrainian].

6. Dovidnyky minimalnogo ta maksimalnogo rozmiru pensii za vikom, rozmiru minimalnoi zarobitnoi platy, prozhytkovoho minimum na odnu osobu v rozrakhunku na misiats [Reference Book of Minimum and Maximum Pension, Minimum Wage, Minimum Subsistence per Person]. (n.d.). *profiwins.com.ua*. Retrieved from <http://www.profiwins.com.ua/uk/directories1.html> [in Ukrainian].
7. Riven bidnosti v Ukrainin skladaie maizhe 25%, – Minsotspolityky [The Level of Poverty in Ukraine is Almost 25%, – Ministry of Social Policy]. (n.d.). *24tv.ua*. Retrieved from http://24tv.ua/news/showNews.do?riven_bidnosti_v_ukrayini_skladaye_mayzhe_25__minsotspolitiki&objectId=503322 [in Ukrainian].
8. Kachalova, V. (2013). *Zhytlovyi fornd Ukrainy u 2012 rotsi [The Housing Stock of Ukraine in 2012]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
9. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia dopovnen do Zhytloвого Kodeksu Ukrainiskoi RSR” (shchodo vstanovlennia minimalnoi normy zhyloi ploshchi) [The Explanatory Note to the Daft Law of Ukraine “On Amendments to the Housing Code of the Ukrainian SSR” (to establish minimum standards of living space)]. (n.d.). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=48707&pf35401=279400> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 21 травня 2015 р.